

Механізм формування резервів економії витрат виробничих ресурсів

Ефективне використання ресурсного потенціалу підприємства значною мірою залежить від уміння і правильного підходу до управління його споживанням. Досліджено зміст та сфери застосування показників кожної з груп для створення підґрунтя для формування системи моніторингу економії витрат виробничих ресурсів на підприємстві.

Efficient use of resources of the enterprise depends heavily on the skills and the right approach to managing its consumption. The content and scope of the performance of each group to provide a framework for monitoring the formation of the cost of production resources in the enterprise.

Ключові слова: витрати виробничих ресурсів, норми і нормативи, резервів економії ресурсів.

Вступ. Проблема економічної природи формування резервів використання ресурсів є досить актуальною на сучасному етапі розвитку виробництва так як її вирішення дозволить більш повноцінно і комплексно оцінювати їх величину й визначати найбільш дієві шляхи їх мобілізації. Процес виявлення резервів виробництва в структурних підрозділах підприємства здійснюється шляхом порівняння отриманого результату використання ресурсів з базовим. Відповідно необхідно за базу порівняння при визначенні величини сформованих резервів використовувати оптимальні характеристики того ж підприємства.

Постановка завдання. В економічній літературі є роботи, присвячені тому чи іншому аспекту внутрішньогосподарських резервів зниження витрат ресурсів на виробництво одиниці продукції. Вагомий внесок у розробку теоретичних і прикладних проблем ресурсозбереження зробили такі українські та російські науковці: Г.Алякринский, М. Бородин, А. Богатирьова, Р. Балашової, Дж Форестера, Г. Дейлі, С. Дорогунцова, Б. Данилишина, О.Веклич, Л. Мельника, І. Петенко, І. Пивоварчук, О. Варламової, М.Чумаченко та ін. Під резервами зниження ресурсомісткості продукції слід розуміти можливість

практично досяжної економії витрат, виявленої в результаті економічного аналізу або прямого математичного розрахунку [2].

У таких односторонніх визначеннях змісту резервів закладена їх особливість: - це не лише об'єктивно існуючі можливості, але й невикористані на даному етапі господарювання, що реалізуються не миттєво, а лише після завершення певного періоду часу. З огляду на цю особливість внутрішньовиробничих резервів, деякі економісти доповнюють і розвивають її: "... під резервами розуміються невикористані можливості підвищення продуктивності праці за рахунок здійснення заходів, реалізація яких можлива". Резервами зростання продуктивності праці називаються невикористані можливості вдосконалення техніки і технології, а також організації виробництва праці. Таке визначення має недоліки, хоча й розкриває частину джерел, що сприяють формуванню резервів виробництва.

Результати. Формування резервів економії витрат виробничих ресурсів підприємства доцільно розглядати з позицій практичних завдань. Сутність ефективності виробництва зводиться до досягнення максимальної ресурсовіддачі, що визначається за формулою:

$$K_p = Q / R \quad (1)$$

де K_p - показник ресурсовіддачі,

Q - вартість річного обсягу продукції підприємства, що випускається (обсяг реалізованої чистої продукції), грн;

R - середньорічна величина застосовуваних виробничих ресурсів, грн.

Основою для розробки планових завдань на промислових підприємствах є величина суспільно необхідних витрат ресурсів відповідно до суспільно необхідної продуктивної потреби. Остання пропонує таку їх величину, яка відповідає оптимально досяжним при даному рівні розвитку техніки і технології інтенсивності праці, кваліфікації працівників тощо.

Необхідні витрати матеріальних ресурсів знаходять своє відображення у визначенні норм і нормативів їх споживання на кожен виріб, операцію.

Норма витрат ресурсів являє собою максимально допустиму їх величину, необхідну для виготовлення одиниці продукції відповідної якості при налагодженому виробничому процесі з врахуванням впровадження досягнень науково-технічного прогресу (НТП). Норми витрат ресурсів складаються з їх мінімально допустимих витрат, що виникають при нормальних (розрахункових)

умовах процесу виготовлення продукції і втрат у виробництві, викликаних утворенням зворотних і безповоротних відходів:

$$H_i(t_i) = H_i^{\min}(t_i) + H_i^n(t_j) \quad (2)$$

де H_i^{\min} - мінімальні витрати ресурсів, можливі в розрахункових умовах здійснення процесу виробництва в даний період часу t_j ;

$H_i^n(t_j)$ - можливі перевитрати виробничих ресурсів викликані організаційно-технічними та соціальними причинами.

За норму мінімальних витрат сировини і матеріалів приймають таку їх кількість, яка міститься в масі конкретного виробу, а для палива і енергетичних витрат - таку величину, яка необхідна для ідеальних умов виробничого процесу виготовлення даного виду продукції. У них не включаються втрати і відходи понад встановлені величини природного збитку, втрати при транспортуванні і зберіганні, а також витрати, обумовлені відхиленням від встановлених вимог до якості матеріалів, пов'язані з браком продукції, випробуванням зразків, ремонтом і налагодження обладнання, відхиленням від регламентованих процесів і режимів роботи та інші види витрат.

Знання норм і нормативів витрачання даного виду ресурсів і наявність інформації про фактичне їх споживання при встановленому обсязі продукції дозволяють оцінити підсумки роботи колективів з використання виробничих ресурсів.

Порівнюючи індивідуальні та нормативні величини витрат ресурсів, можна виділити три варіанти використання ресурсів:

1) запланований обсяг випуску продукції виробляється при рівні витрат ресурсів, що відповідає нормативній величині:

$$R_{\phi} = R_{\text{норм}} = \sum H_{ip}(t_j) Q_p \quad (3)$$

де H_{ip} - норма витрат підвиду ресурсів на одиницю продукції;

Q_p - обсяг випуску продукції в натуральних одиницях;

k - кількість підвидів ресурсів даного виду;

j - кількість видів продукції, на які витрачається i -ий підвид ресурсів;

R_{ϕ} , $R_{\text{норм}}$ - фактична і нормативна величини витрат ресурсів;

2) запланований обсяг продукції певного виду, асортименту та якості забезпечується індивідуальним рівнем витрат, що перевищує нормативний рівень:

$$R_{\phi} > R_{\text{норм}} ; R_{\phi} = R_{\text{норм}} + \Delta R \quad (4)$$

де ΔR - величина, що відповідає перевищенню витрат ресурсів у порівнянні з нормативними.

3) запланований обсяг продукції певного виду, асортименту та якості забезпечується індивідуальним рівнем витрат що менший, ніж це встановлено нормативами:

$$R_{\phi} < R_{\text{норм}} ; R_{\phi} = R_{\text{норм}} - \Delta R \quad (5)$$

За наведеними варіантами господарювання фактичну ефективність використання ресурсів можна виразити так

$$K_{p\phi} = \frac{Q}{R_{\text{норм}} \pm \Delta R} ; \quad \Delta R = 0 \quad (6)$$

З наведеної формули легко одержати величину можливих змін витрат ресурсів ΔR

$$\pm \Delta R = \frac{Q}{K_{p\phi}} - R_{\text{норм}} \quad (7)$$

З аналізу останньої формули видно, що при збігу фактичної ресурсовіддачі $K_{p\phi}$ з планово встановленим (нормативним) рівнем $K_{pн}$, спостерігається повна відповідність індивідуальних витрат ресурсів їх суспільно необхідної (нормативної) величиною ($\Delta R = 0$).

Якщо індивідуальний рівень споживання ресурсів R , перевищує їх нормативну величину $R_{\text{норм}}$ є зайві нераціональні витрати

$$+ \Delta R_1 = R_1 - R_{\text{норм}} = \frac{Q}{K_{p1}} - \frac{Q}{K_{pн}} = Q \left(\frac{K_{pн} - K_{p1}}{K_{p1} \cdot K_{pн}} \right) ; \quad R_{\text{норм}} < R_1 \quad (8)$$

Якщо рівень індивідуальних витрат ресурсів R_2 нижче нормативу, то у використанні виробничих ресурсів буде їх відносна економія, що дорівнює:

$$- \Delta R_2 = R_2 - R_{\text{норм}} ; \quad R_{\text{норм}} > R_2 ;$$

$$- \Delta R_2 = \frac{Q}{K_{p2}} - \frac{Q}{K_{pн}} = Q \left(\frac{K_{pн} - K_{p2}}{K_{p2} \cdot K_{pн}} \right) \quad (9)$$

З останніх виразів (8), (9) випливає, що природа утворення нерациональних витрат і резервів економії ресурсів однакова і криється в ефективності їх застосування, що характеризується коефіцієнтом $K_{рф}$.

Нерациональні витрати ресурсів можуть виникати в процесі виробництва опосередковано або безпосередньо, і тому їх слід диференціювати в залежності від впливу виробничих і невиробничих факторів (таблиця 1).

Таблиця 1

Схема непродуктивних витрат і втрат матеріальних ресурсів

Види впливу	Непродуктивні витрати і втрати ресурсів, що формуються під впливом факторів
Виробничі фактори	1. Кінцевий брак (через порушення технологічної дисципліни) 2. Перевитрати матеріалів, сировини через порушення технічних умов, стандартів тощо 3. Перевитрати матеріалів через нерациональність заготовки (за формою та розмірами) 4. Перевитрата матеріалу внаслідок нерационального розкрою 5. Поломка інструменту 6. Використання матеріальних ресурсів не за прямим призначенням 7. Втрати від недовикористання деталей, вузлів і технологічного оснащення 8. Уцінка наднормативних матеріалів і товарно-матеріальних цінностей
Невиробничі фактори	9. Втрати ресурсів в процесі постачання на підприємство 10. Несвоєчасне постачання матеріалів і напівфабрикатів 11. Постачання матеріалів, які не відповідають за формою, конфігурацією та масою 12. Постачання матеріалів, які не відповідають вимогам 13. Псування ресурсів у процесі їх зберігання 14. Втрати внаслідок переходу на випуск нових виробів 15. Штрафи, пені, неустойки, сплачені за: переадресування вантажів; простій вагонів, недопостачання продукції; несвоєчасну оплату рахунків, повернення тари; понаднормовий простій автотранспорту, необґрунтовану відмову від оплати рахунків тощо

Зайві витрати ресурсів в процесі виробництва продукції виникають внаслідок порушень трудової і технологічної дисципліни, недоліків в організації виробництва і праці, в матеріально-технічному постачанні тощо.

Під впливом комплексу виробничих факторів утворюються зайві витрати ресурсів безпосередньо в процесі виготовлення продукції через недоліки в організації виробництва і праці, в обслуговуванні й управлінні виробництвом.

Джерелом формування можливостей економії виробничих ресурсів є впровадження більш досконалої техніки і технології, організації виробництва і праці порівняно з передбаченими при розробці норм. Технічний прогрес відкриває необмежені можливості для економії виробничих ресурсів. Однак технічний прогрес вимагає постійного вдосконалення організації виробництва відповідно до його зростаючих потреб пов'язаних із технічним рівнем або внесення змін в організаційну схему виробництва при досягнутій технічній базі.

Ефективним методом виявлення резервів є порівняльний аналіз. Сутність його полягає в порівнянні сукупності або окремих показників використання виробничих ресурсів, у виявленні відмінностей і визначенні величин відхилень порівнюваних показників. Іншими словами, методика розрахунку резервів полягає у встановленні різниці по кожному з аналізованих показників, що характеризують в тому чи іншому аспекті рівень використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів [1].

Висновки.

1. Внутрішньовиробничі резерви є досить динамічні. Слід враховувати, що безперервний розвиток продуктивних сил, об'єктивно властивий сучасній економіці та створює умови для постійної зміни величини і складу резервів. У міру виявлення і реалізації резервів, а також подальшого розвитку виробництва закономірно виникають нові можливості поліпшення використання ресурсів на підприємствах. Проведена в даний момент часу економічна оцінка резервів поліпшення використання виробничих ресурсів буде дійсною протягом деякого періоду, а потім застаріє. Отже, для об'єктивного виміру резервів виробництва необхідно враховувати фактор часу.

2. Конкретна робота з пошуку резервів економії ресурсів повинна ґрунтуватися на аналізі індивідуальних норм і коефіцієнта використання різних видів матеріалів.

3. Класифікація непродуктивних витрат і втрат матеріальних ресурсів може бути використана відповідними підрозділами та службами підприємств

при комплексному виявленні резервів економії матеріальних ресурсів і шляхів їх реалізації, які включаються в план організаційно-технічних заходів.

Література

1. Берчик В. П. Резервы снижения материалоемкости производства и их реализация на предприятиях машиностроения: Дис... канд. экон. наук: 08.00.05. – Орел : Орловский ГТУ, 2000. – 195 с.
2. І.М. Сотник, Л.В. Старченко Комплексна порівняльна оцінка соціо-еколого-економічного рівня ресурсозбереження на промисловому підприємстві// Механізм регулювання економіки. - 2009, № 3, Т. 1 С. 35-47